

Kozma István

(1896–1951)

Családi háttér, tanulmányok és a Nagy Háború

A két világháború közötti időszak és a második világháború éveinek egyik ismert és sokak által nagyra becsült katonai vezetője, primor felsőtorjai Kozma István, 1896. szeptember 9-én született Csíkszeredán. A szerény körülmények között élő, hét gyermeket nevelő református székely család fia, nagyapjának, az 1848–1849-es szabadságharcban honvédtisztként szolgált Székely Dénes vármegyei mérnöknek példáját követte, amikor úgy döntött: a katonai pályát választja.

A csíkszeredai főgimnáziumban jeles eredménnyel tett sikeres érettségi vizsga után, 1914 szeptemberében lett a Ludovika Akadémia hallgatója, teljesen díjmentes, alapítványi helyen. Tisztjelölt társaival együtt egy év alatt végezte el a Ludovikát, „jeles” összeredménnyel. A rövidített tanulmányi idő oka a háború folyamán bekövetkezett hatalmas tisztii veszteségek voltak, amelyek gyors utánpótlást kívántak. 1915. augusztus 18-án avatták hadnaggyá, majd a m. kir. kolozsvári 21. honvéd gyalogezredhez került, amely rövidesen a frontra indult. Összesen huszonkilenc hónapot töltött az arcvonalban, egy hónapot a hadra kelt seregnél, hét hónapot pedig a mögöttes országrészben. A harctéren nyújtott teljesítményével kiérdemelte az Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztályát

hadidíszítménnyel, kardokkal; a Katonai Érdemkereszt III. osztályát hadidíszítménnyel, kardokkal; az Ezüst és a Bronz Katonai Érdemérmeket hadiszalagon, kardokkal; valamint megkapta a Károly Csapatkeresztet és a Sebesültek Érmét, szalagján egy középsávval. Az 1917. május 1-jével főhadnaggyá kinevezett tiszt esetében ezek a kitüntetések kimagasló katonai teljesítményt takarnak, hiszen különösen a Vaskorona Rend jellemzően inkább törzstisztek kitüntetésére szolgált. A Katonai Érdemkeresztre való felterjesztésben kitüntetésre érdemes haditeit így méltatták:

„1916. július hó 17-én Welesniowtól északkeletre mint felderítő különítmény parancsnok nehéz viszonyok között, harc árán az ellenségről igen értékes jelentéseket hozva, feladatot eredményesen oldotta meg. 1916. július hó 28-tól augusztus hó 1-ig lezajlott 4 napos ütközetben Welesniow község mellett az ellenséges tüzéség által teljesen lerombolt állását az oroszok szüntelen tömegtámadásaival szemben sikeresen védelmezte. Tartalékul kivonatván ellentámadáshoz rendelve, legénységét folyamatosan buzdítva századát csodálatra méltó, példaadó hősiességgel és halálmegvető bátorsággal vezette rohamra, nehéz kézitusában és kézigránátharcban az állást visszafoglalta és a támadó túlerőnek igen nagy veszteséget okozva, azt mindvégig a további tömegtámadások ellen szívósan meg is tartotta.”

Legmagasabb kitüntetésére, a Vaskorona Rend III. osztályára vonatkozó kitüntetési javaslatában ezredparancsnoka így jellemezte: „Az ezredben legendaszerű személyes vitéz magatartása, gyors és merész elhatározottsága, odaadó fáradhatatlan szorgalma, a legnagyobb veszélyben is rendíthetetlen kitartása az ezred legkiválóbb tisztjévé emelte.”

Nem véletlen, hogy Kozma István első világháborús értékelése kimagasló volt, érdemei elismeréseként 1923. június 17-én a Vitézi Rend tagja lett. A teljesítmény számára később is csak a legmagasabb szinten volt elképzelhető. Az 1926 és 1941 között ismert minősítései minden évben kiválóak (5) voltak, míg első világháborús értékelése a legmagasabb, kimagasló (6) volt. Nem túl sokan dicsekedhettek ilyen értékeléssel.

A két világhégés között

Kozma István főhadnagy harctéri sebesülése miatt kórházi ápolás alatt állt, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlott. A fiatal tiszt 1918. november 16-i felépülését követően szolgálattételre jelentkezett. Nem a hadseregbe, hanem a budapesti államrendőrség állományába osztották be, amely a Károlyi Mihály

nevével fémjelzett Magyar Népköztársaság 1919. március 21-ei megszűnte után, a volt Csendőrséggel együtt, Vörös Őrséggé alakult át. Kozma István ott szolgált – tisztátszai százaihoz hasonlóan – a Magyarországi Tanácsköztársaság (1919 júniusától már Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság) bukásáig.

1919. szeptember 10-én kérte felvételét a Nemzeti Hadseregbe, ahol előbb a jászberényi karhatalmi zászlóaljnál szolgált, majd 1920. március 15. és 1921. május 30. között a Budapesti városparancsnokságon. 1921. június 1. és 1924. október 1. között a m. kir. budapesti 1. honvéd gyalogezredben századparancsnoki beosztást töltött be. Kozma a magasabb katonai képzettséget adó m. kir. Honvéd Hadiakadémiára – akkori nevén Ludovika Akadémia tisztí továbbképző tanfolyam – törekedett.

Sikeres felvételi után 1924. október 1. és 1926. augusztus 1. között volt a Hadiakadémia hallgatója, és közben 1926. május 1-jével, 93. rangszámmal századosná nevezte ki az államfő. (Századosi rangnapját később 1924. szeptember 1-jére „helyesbítették”)

A Hadiakadémia elvégzése után 1927. május 1-jéig tartó rövid csapatszolgálat következett: századparancsnok volt a m. kir. 13. honvéd gyalogezrednél. A vezérkari testületbe átkerülve a budapesti 1. vegyesdandár parancsnokságán kapott beosztást mint előadó. A trianoni békediktátum katonai megkötései a tényleges állományú tisztek számát 1750 főben korlátozták, vezérkart – így vezérkari tiszteket – nem engedélyeztek. Ennek tudható be, hogy vitéz felsőtorjai Kozma István „hivatalos rendfokozata” vezérkari szolgálatot teljesítő főelőadó volt, amely az antant Szövetségközi Katonai Ellenőrző Bizottságának távozása után, 1928. január 1-jétől katonai ellenőrző vezérkari szolgálatot teljesítő századosra módosult.

A budapesti m. kir. 1. honvéd vegyesdandár parancsnokságáról került 1929 októberében a Honvédelmi Minisztériumba, ahol 1931. szeptember 1-jéig mint előadó teljesített szolgálatot, s közben 1930-ban kilenc hónapig vitéz jákfai Gömbös Gyula honvédelmi miniszter szárnysegédjének volt a helyettese. 1931. szeptember 1-jével kezdte meg a vezérkari tisztek számára kötelező csapatszolgálatát a m. kir. budapesti 1. honvéd gyalogezrednél, előbb mint század-, később mint zászlóaljparancsnok működött. 1932. szeptember 1-jével visszakerült a Honvédelmi Minisztériumba, a HM VI. csoportfőnökségének nevezett Honvéd Vezérkar 4. osztályára, a vezérkari továbbképző alcsoport vezetőjeként. Itt érte el, 1934. május 1-jén, a vezérkari őrnagyi rendfokozatot. Vezérkari beosztásától 1936-ban rövid időre megvált, és az újonnan felállított gránátos tanfolyam parancsnoka lett Várpalotán.

1936. október 1-jével a m. kir. Honvédség akkori hét vegyesdandára számára egy-egy gránátoszázadot állítottak fel. Ezek a századok képezték az alapját annak a hét, később szervezendő, válogatott tisztekből és legénységből álló, magas harcszellemű, testileg edzett, szervezeténél és kiképzésénél fogva a legnehezebb feladatok végrehajtására alkalmas gránátoszászlóaljoknak, amelyeket a hadműveletek kezdetén az ellenséges mozgósítási rendszer és felvonulás megzavarására, az ellenség közlekedési útvonalainak átvágására és rombolására kívántak használni. A hadműveletek további szakaszában a gránátoszászlóaljak súlyponti tartalékként álltak volna a hadtestparancsnokok rendelkezésére, hogy támadáskor az erősebb helyi ellenállásokat letörjék, ingadozó küzdelem esetén a döntést kierőszakolják, üldözéskor a sikert kihasználják, visszavonuláskor mentsék, ami menthető, védelemben pedig ellentámadásokat hajtsanak végre. Ehhez a gránátosoknak nagyfokú öntevékenységre és mozgékonyagra volt szükségük.

Kozma István e feladatra való kiválasztásában nagy szerepe volt első világháborús csapattiszti beosztásaiban mutatott gyors, „rámenős”, öntevékeny vezetési stílusának, amellyel általában személyesen vezette sikerre a parancsnoksága alá tartozó egységeket. Fáradhatatlan, a parancsot feltétel nélkül végrehajtó, bátor katonának ismerték, s a gránátos tanfolyam élére olyan ember kellett, aki nemcsak követel, hanem ha kell, példát is mutat.

1937. május 1-jével, 1. rangszámmal vezérkari alezredessé nevezte ki az államfő Kozma Istvánt, aki 1937 októberében átkerült a m. kir. Honvéd Hadiakadémiára, a hadműveleti vezérkari szolgálat tanárának. Beosztását 1940. június 1-jéig töltötte be, de közben 1939–1940-ben egy fél esztendeig a m. kir. budapesti 1. honvéd gyalogezred parancsnokának helyettese volt. A vezérkari tisztek számára kötelező csapatszolgálatát töltötte így, majd 1940. február 1-jétől a honvédelmi miniszter, vitéz dálnokfalvi Bartha Károly szolgálaton kívüli viszonybeli tábornagy szörnységéje lett. Azonban továbbra is tanított a Hadiakadémián.

A második világháborúban

1940. június 15-én felmentették beosztásából az 1940. május 1-je óta már vezérkari ezredesi rendfokozatban (1. rangszám) szolgáló Kozma Istvánt, és kinevezték a miskolci m. kir. VII. honvéd hadtest vezérkari főnökévé. Seregtestével részt vett a keleti országrészek és Észak-Erdély visszacsatolásában. Mint annyi más

erdélyi, székely származású katonának, élete meghatározó élménye lett a bevonulás, amelyről naplójában örökitette meg benyomásait.

1942. március 1-jével mentették fel a VII. hadtest vezérkari főnöki beosztásából, és a m. kir. I. honvéd hadtest személyi tartalékjaként vezényelték a m. kir. IX. honvéd hadtest székelyföldi kirendeltjének, amelynek 1942. október 1-jével lett a kinevezett vezetője. Feladata a székely határvédelem megszervezése és kiépítése volt az egykori székely határőrvidék mintája alapján.

A székely határvédelem magvát az 1942 márciusában a székelyföldi III. korcsoportbeli (48–60 éves) tartalékosokból felállított, miliciarendszerű hús székely határőrszázalój alkotta. Feladatuk egy esetleges román támadás esetén a határvadász-alakulatok harcának támogatása volt a segítség beérkezéséig. A gyorsabb hadrafoghatóság érdekében a székely határőrség tagjai egyenruhájukat, felszerelésüket otthon tartották, így ha behívták őket, már felszerelve vonulhattak be alakulatukhoz.

1942. november 1-jével nevezte ki az államfő, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó Kozma Istvánt – aki 1942. október 1-jével (1942. szeptember 30-i ranggal, 7. rangszámmal) kapta meg a vezérőrnagyi rendfokozatot – a m. kir. 27. (székely) könnyű hadosztály parancsnokává, majd 1943. február 1-jével „m. kir. Székely honvéd határvédelmi parancsnok”-ká, Marosvásárhelyre.

Az 1942. november 15-ével megalakult Székely Határvédelmi Parancsnokság alá – a székely határőrszázalójak és a Székelyföldön állomásozó reguláris határvadász-alakulatok mellett – két tűzérosztályt, valamint egyéb támogató és kiszolgáló csapatokat rendeltek. Legütőképesebb alakulata a kétezredes marosvásárhelyi 27. székely könnyű hadosztály lett. 1943. október 1-jétől a székely határőrségnek két, 18–19 évesekből álló újonc évfolyama is indult. A fiatalok kiképzésére, valamint az idősebbek továbbképzésére nyolc gyalogsági és egy tűzérségi kiképzőtábor hoztak létre.

1944. július 1-jéig állt a székely határvédelem élén, amikor is a Kárpátok előterében súlyos harcokat folytató, m. kir. VI. honvéd hadtest alárendeltségében álló m. kir. 25. honvéd gyaloghadosztályhoz került, és július 15-én átvette annak parancsnoki beosztását.

A Rokietánál nehéz harcokat vívó hadosztály 1944. július 28-án már megintogni látszott, amikor Kozma István törzsének tagjaival együtt fegyvert ragadt: „Urak, utánam! A törzs kövesse a hadosztályparancsnok példáját! [...] [A] visszaözlők elé nyomultak s erélyes parancsokkal [...], valamint fegyverhasználatlaltal visszatérésre bírták őket”, és fellépésükkel megállították a visszaözlőket, megtorpanásra bírva ezzel a megsemmisítéssel fenyegető orosz

támadást, így a Tatár-hágónál a magyar csapatok megakadályozták a betörést. Kozma István másnap súlyosan megsebesült, és a háterszágba került. Naplójába a következőket jegyezte be:

„1944. VII. 29. 11 h 25. az orosz harctéren Delatyn-tól DK-re 12 km. (:Rokieta 1111:) két aknaszilánktól megsebesültem. A Mindenható különös kegyelme életben hagyott, bár hajszálnyira álltam a véghez. Ami most még hátra van, az csak az ő ajándéka! Te benned bíztam Uram eddig is; hitemen ezután is csak Te leszel egyedüli erősségem. Ha életemre még szüksége van e hazának, becsülettel dolgozom. Ha azonban fel kell azt ajánlanom magyar Hazámért, tiszta lelkem, hívjál Uram, megyek! Debrecen, hadikórházban 1944. VIII. 10. vitéz Kozma István vezérőrnagy.”

A lábadozó, betegszabadságát töltő Kozma Istvánt, 1944. szeptember 1-jével (6. rangszámmal) altábornaggyá nevezte ki az államfő.

A nyilas-hungarista hatalomátvételt követően került csak sor a hadosztály-parancsnoki beosztásából való felmentésére. 1944. november 1-jével az Ifjúság Honvédelmi Nevelésének és a Testnevelésnek Országos vezetőjévé, valamint a nemzetőrök országos parancsnokává és a Honvédelmi Minisztérium levante csoportfőnökévé nevezték ki. Utóbbi beosztásait soha nem foglalta el, 1945. január 1-jével rendelkezési állományba került, azaz beosztották a Honvédelmi Miniszter és a Honvédség főparancsnoka törzskülönítményének állományába, számos más, beosztását el nem foglalt tábornokhoz hasonlóan.

Még budapesti tartózkodása alatt tevőleges szerepe volt a budapesti közművek felrobbantásának megakadályozásában. Nyugatra való kitelepülése után igyekezett kiszabadítani az úgynevezett „hungarista gyűjtőtáborban” levő politikai és katonai vezetőket, például Esterházy Móricot, Nagy Vilmost, Szombathelyi Ferencet, Náray Antalt.

A fordulat és az államszocializmus évei

1945. május 1-jén amerikai hadifogságba került, ahonnan 1945. december 20-án szabadult. Hazatérése után a Honvédelmi Minisztérium Állandó Igazolóbizottsága, 1946. számú határozatával, igazoltnak nyilvánította. Még igazolása és nyugállományba helyezése, tehát 1946. szeptember 1. előtt, elhelyezkedett Macskásy Árpád gépészmérnök műszaki vállalatánál, ahol előbb segédmunkásként, majd raktárosként dolgozott, és tagja lett a „Vas- és Fémmunkások Szakszervezetének”.

Ezalatt, a kolozsvári néptörvényszék Kozma Istvánt távollétében, 1946. május 21-én hozott ítéletével (8/1946.) hűszesztendei szabadságvesztésre ítélte. Nem ismeretes, hogy a román állam tett-e lépéseket a kiadatására, az viszont igen, hogy egykori „hadiakadémista” tanítványai, Sólyom László és Pálffy-Oesterreicher – ekkor már Pálffy – György hívták az újjászerveződő Magyar Honvédségbe. Kozma István hallgatott a hívó szóra.

A honvédségi „alkalmazásához” minden bizonnyal szükség volt azokra az igazolásokra, amelyeket számára szűkebb pátriájában, Székelyföldön állítottak ki különböző szervezetek. A Magyar Népi Szövetség Kézdivásárhelyi Szervezete 1947. május 8-án kelt igazolásában többek között az alábbiakat írta:

„[I]gazoljuk, hogy a parancsnoksága alatt szolgáló, itteni lakos honvédektől és tisztektől olyan értesüléseink vannak, hogy annakidején, mint a határvédelmi csapatok parancsnokának a magatartása határozottan németellenes volt, alantasaival szembeni magatartása pedig közvetlen és emberséges volt. Igazoljuk továbbá, ugyancsak fenti információink alapján, hogy székelyföldi parancsnoklása alatt népellenes cselekedeteket nem követett el, amiért is a Székelyföld lakossága körében személyével kapcsolatban kedvező vélemény volt és van kialakulva. Általános magatartása demokratikus volt.”

Hasonló szellemben nyilatkozott a Romániai Szociáldemokrata Párt Csík megyei szervezete, valamint a Magyar Népi Szövetség Csíkszeredai Tagozata.

Nem sokkal rá, hogy megérkeztek az igazolások Kozma István ismét egyenruhát öltött. A korábban említett „hadiakadémista” tanítványainak köszönhetően a Magyar Honvédség tábornoki karába került, korábban „viselt” altábornagyi rendfokozatában. 1947. augusztus 1. és 1948. január 1. között az 1. honvédkerület személyi tartálékában volt, de már 1947. december 17-én kinevezték a pécsi székhelyű 2. honvédkerület parancsnokává. 1949. április 6-ig szolgált Pécsen, amikor is a Honvédelmi Minisztériumba került, és a Honvéd Vezérkar főnöke titkárságát vezette. Ebben a beosztásban alig három hónapig maradt. 1949. július 1-jével a Hadiakadémia parancsnokává nevezték ki, de az ottani szolgálati ideje sem tartott hosszú ideig. 1949. október 1-jével felmentették a beosztásából, és nyugállományba helyezték. Rövid, 1947-től kezdődő szolgálata során kiérdemelte a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét 1948-ban, a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét 1949-ben, a 48-as Díszérmét 1948-ban és az 1949. évi „Május 1.” (valójában díszszemle) jelvényt.

Nyugállományba helyezését követően sorsa számos egykori tábornok- és tisztársához hasonlóan alakult: megfigyelték, majd őrizetbe vették. 1950. február 19-étől előzetes letartóztatásba került, és a budapesti katonai ügyészség

folytatólagosan elkövetett háborús bűnökkel vádolta meg, amelyek közül a legsúlyosabb az 1944. július 28-án a Rokietánál megfutamodó katonák elleni – az akkor érvényben lévő *Szolgálati Szabályzat* szerint szabályszerű – fegyverhasználat volt. E vádak alapján a Budapesti Katonai Törvényszék, illetve a Katonai Főtörvényszék 1951-ben halálra ítélte.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke a kegyelmi kérvényt elutasította, és az ítéletet 1951. október 2-án végrehajtották.

Az 1990-ben benyújtott perújrafelvételi kérelem alapján lefolytatott tárgyaláson a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Elnökségi Tanácsa megállapította, hogy az 1951-es bírósági eljárás során csak terhelő írásos tanúvallomásokat vettek figyelembe, az azokban lévő ellentmondásokat nem tisztázták, a tanúkat és a vádlottat nem szembesítették, a védelem tanúit nem idézték meg, és a vádlott védekezésének nem adtak helyt. Ezért a tanács 1990. április 3-án a törvénysértő ítéletet megsemmisítette. A Magyar Köztársaság elnöke 1991-ben Kozma Istvánt posztumusz vezérezredessé nevezte ki.

Kozma István altábornagy hivatásának élő katona volt. Számára a törvények, a katonai szabályzatok előírásai voltak a mérvadók, cselekedeteit azok határozták meg. A mindenkori politikától távol tartva magát igyekezett szolgálni hazáját. A haza azonban nem tart(ott) mindig igényt katonáira. Ha úgy hozta a sors, a katona (lett) a bűnbak, ő került a vádlottak padjára. A számos esetben törvénytelenül meghozott ítéletek után évtizedekkel mi csak megkövethetjük őket, tiszteleghetünk emlékük előtt.

Kozma Istvánnak mindössze jelképes sír juthat a Rákoskeresztúri köztemető 298-as parcellájában. A két világháború bátor katonájának, az új Magyar Honvédség egyik vezetőjének földi maradványai a mai napig ismeretlen helyen porladnak.

Irodalom

Bachó László (szerk.): *A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története*. Budapest, Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia, 1930.

Nagy József: *A Székely Határvédelmi Erők története a visszaemlékezések tükrében (1940–1944)*. PhD-disszertáció. Budapest, ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola, 2019.

Siposné Kecskeméthy Klára – B. Kalavszky Györgyi: *A Ludovika egykor és most*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2018.

- Szakály Sándor: Visszaadni a nemzetnek a hősokeket. Kozma István altábornagy portréjához. *Magyar Hírlap*, 1990. augusztus 16.
- Szakály Sándor: Száz éve született. Vitéz primor felsőtorjai Kozma István altábornagy. *Magyar Honvéd*, 1996. szeptember 13.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945. Lexikon és adattár*. Budapest, Ister Kiadó, 2003.